

שיעור שלושים ותשעה

בענייני תרומות ומעשרות

גרסינן בגמ' (ט ע"א):

ואין ספק מוציא מידי ודאי? והא תניא: חבר שמת והניח מגורה מליאה פירות, ואפילו הן בני יומן – הרי הן בחזקת מתוקנין. והא הכא, דודאי טבילי הני פירי, וספק מעושרין וספק לא מעושרין – וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי!

ומתריצין בתרי אנפי:

התם ודאי וודאי הוא, דודאי מעשרי, כדרכי חנינא חוזאה. דאמר רבי חנינא חוזאה: חזקה על חבר שאין מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן.

ואי בעית אימא: ספק וספק הוא, דילמא מעיקרא אימור דלא טבילי, כרבי אושעיא. דאמר רבי אושעיא: מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה, כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר.

לגבי התירוץ השני, רש"י (ד"ה ואב"א) האריך לבאר מדוע יש כאן ספק אם מעיקרא חל שם טבל על הפירות, כיוון שישנן כמה אפשרויות שלא יחול שם טבל על הפירות, כגון שמכניס דרך גגות, חצרות וקרפיפות וכדו'.

טרם ניכנס לדיון בדברי הראשונים, נקדים מושגים בסיסיים בענייני הפרשת תרו"מ.

ישנם שלושה זמנים בקביעת חיובי מעשרות: א. עונת מעשרות. ב. מירוח – גמר מלאכה. ג. חיוב המעשר בראיית פני הבית. משמעות זמנים אלו: עונת המעשרות היא זמן התפתחות הפרי, בשעה שמגיע לכלל גמר גידולו, וקודם לכן לא מתחייב הפרי במעשר. גמר המלאכה הוא אחר שנגמר גידולו של הפרי, שעושים בו פעולות של קטיפה, איסוף וכדו' עד שמוכשר לשיווק, וזוהי גמר המלאכה. והמושג השלישי "ראיית פני הבית", כמבואר בברכות (לה ע"ב) ובב"מ (פח ע"ב): "אמר רבי ינאי: אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית, שנאמר: 'בערתי הקדש מן הבית' (דברים כו, יג); ורבי יוחנן אמר: אפילו חצר קובעת, שנאמר 'ואכלו בשערך ושבעו' (שם שם, יב)".

רש"י כותב בסוף דבריו: "לא תימא נהי דלא חייל עלייהו טיבלא לאכילת עראי, אכילת קבע מיהא ליתסרו, דהא דמיתסרא אכילת קבע קודם קביעות גורן וגמר מלאכה מדרבנן הוא, וגבי איסור דרבנן סמכינן אחזקת חבר שעושרין". כלומר,

שאמנם גם בדרבנן אין ספק מוציא מידי ודאי, אך בדרבנן סומכים על חזקת חבר ומחשיבים אותה כודאי. וכן כתב רבינו דוד ליישב קושיא זו.

יש להעיר, שמדברי התוס' (ד"ה כדי (קמא)) משמע דלא כרש"י, שכתבו בזה"ל:

ותימה, דמ"מ הוי ודאי טבל מדרבנן לענין אכילת קבע אפי' הכניסה במוץ שלה כדאמר כדי שתהא בהמה אוכלת משמע אבל הוא עצמו אסור, ובתוספתא תניא ומייתי לה בפ"ק דביצה (יג ע"א) הכניס לבית שבולין לעשות מהן עיסה אוכל מהן עראי ופטור וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי דרבנן וחשיב להו בחזקת מתוקנים גבי חמץ אמאי לא אתי ספק ומוציא מידי ודאי בדיקה דרבנן דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי?

ואומר ר"י, דמתני' איירי בשלא ביטלו, דהוי ודאי דאורייתא.

התוס' מיישבים, שכיוון שלא ביטלו הוי רק איסור דרבנן, ובהא ספק מוציא מידי ודאי. כלומר דס"ל לתוס' שדין אין ספק מוציא מידי ודאי אינו נאמר באיסור דרבנן. ואילו רש"י השיב על שאלה זו, שבאיסורי דרבנן מחשיבים את חזקת חבר כוודאי, וממילא אין כאן ספק, אך באמת אם היה ספק – לא היה מוציא מידי ודאי אפילו בדרבנן.

ובתוס' רבינו פרץ (ד"ה מערים אדם) מוכח להדיא שיש כאן מחלוקת, שהביא שם את תירוצו של רש"י, ואח"כ הביא את תירוצו של ר"י (כתירין נפרד), ומבואר שיש מחלוקת ביניהם.

וביסוד מחלוקתם יש לבאר עפמ"ש בשיעור הקודם, דהנה התוס' בחולין (ט ע"א) סוברים, שהכלל דאין ספק מוציא מידי ודאי הוא גדר דרבנן, דמה"ת גם רוב התלוי במעשה אזלינן בתריה, וחכמים החמירו שלא להקל ע"פ רוב כזה היכא דאיכא חזקת איסור, ולכן אמרו שאם לא בדק בסימני הבהמה – אסורה באכילה. וא"כ י"ל שהחמירו רק באיסור תורה, אך באיסור דרבנן לא החמירו (וכמ"ש בשושנת העמקים כלל יב ובשו"ת יהודה יעלה סי' לט, עי' בשיעור הקודם).

אך רש"י יסבור כשיטת הרמב"ם, שרוב התלוי במעשה לא מהני אף מדין תורה, ולכן בהמה שלא בדקו בסימניה היא בחזקת טמאה מדין תורה, ולפ"ז אפשר לומר שגם באיסור דרבנן החמירו חכמים, דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, וממילא גם באיסור דרבנן אין ספק מוציא מידי ודאי, ולכן הוצרך רש"י לומר דגבי איסור דרבנן מחשיבים את חזקת חבר כודאי.

ושו"ר למהרי"ט אלגאזי (הל' בכורות פ"ג אות כט) שכתב כן להדיא, דרש"י ס"ל כדעת

הרמב"ם, שדין אין ספק מוציא מידי ודאי הוא מה"ת.

בעניין דברי רבי אושעיא, פירש"י (שם): "ואף על פי שהן ממורחין ובתוך הבית – אימור עבד להו כדר' אושעיא שהכניסה לבית במוץ שלה ואחר כך דש וממרה, וחובת הטבל חלה בראיית פני הבית". ומבואר, שאם הכניסין לבית ואח"כ מירחם – אינם מתחייבים במעשר מה"ת. וכ"כ רש"י בע"ז (מא ע"ב, ד"ה ומכניסה): "דמירוח הוא גמר מלאכה והכנסתו לבית הוא קובעתו למעשר לאסור בו אכילת עראי... וכיון דהכניסה קודם גמר מלאכה לא קבעה ליה לכך וכי מהדר להו וממרח להו בתוך הבית לא מקבעי, דפני הבית הוא דקבעי ולא תוך הבית כדיליף התם מואכלו בשעריך, ואפילו מירחו בשדה והכניסו דרך גגות וקרפיות אמרינן בברכות (לה ע"ב) דלא מקבעי". וכן משמע מדברי התוס' בב"מ (פח ע"ב, ד"ה לא משיפקסו) ע"ש.

אמנם הרמב"ם (פ"ג מהל' מעשר ה"ד) חולק וכותב, שאם הכניס את הפירות לבית קודם גמר מלאכתן, דהיינו קודם מירוח – פטורים מתרו"מ מדאורייתא, אך אם מירחם אח"כ – חייב לעשרם¹. וז"ל:

פירות שדעתו להוליכן לבית, אע"פ שנגמרה מלאכתן – אוכל מהן אכילת עראי עד שנכנסו לבית. נכנסו לבית – נקבעו למעשרות ואסור לאכול מהן עד שיעשר... הכניסין לבית קודם שתגמר מלאכתן – ה"ז אוכל מהן עראי, התחיל לגמור מלאכתן מאחר שנכנסו לבית חייב לעשר הכל. כיצד? הכניס קישואין ודילועין לבית קודם שישפשף משיתחיל לשפשף אחת נקבעו הכל למעשר וכן כל כיוצא בזה...

ובשורש מחלוקת הראשונים נראה שנחלקו בגדר "ראיית פני הבית". כאשר התורה אומרת שיש צורך שהפירות יראו את פני הבית ולא די במירוח – מה גדרו של עניין זה. ונפרש:

מדברי רש"י ותוס' מבואר, שיש חשיבות לסדר הפעולות, וכדי שיתחייבו הפירות במעשר יש צורך שיהיה מירוח ואח"כ ראיית פני הבית, ולא להיפך. אך הרמב"ם והרמב"ן סברו שגם אם הסדר היה שונה – הפירות מתחייבים.

ונראה שנחלקו האם ראיית פני הבית נחשבת כחלק מגמר תיקון הפרי או לא:

הרמב"ם סבור, שהמושג "גמר מלאכה" תלוי בשתי פעולות נפרדות: פעולה אחת היא תיקון הפרי עצמו באופנים שונים, והפעולה השנייה היא הכנסתו לבית. שתי

¹ וכ"כ הרמב"ן בב"מ פט ע"א, ד"ה אלא אמר רבא.

הפעולות יחד מהוות גמר התיקון, ולכן אין חשיבות לסדר הפעולות הללו.

אבל רש"י ותוס' הגדירו באופן אחר, וכדי להבין את שיטתם יש להקדים: הגמ' במנחות (סו ע"ב, סו ע"א) דנה האם מירוח הגוי פוטר את הפירות ממעשרות. ומשמע בגמ', שמה"ת מירוח הגוי פוטר, אלא שחכמים גזרו שמא הישראל יעשה כן לכתחילה וע"כ אסרו. וכן לגבי גלגול העסה, שפוטר מהחלה. ודיון דומה יש לגבי מירוח וגלגול הקדש. ובירושלמי (מעשרות פ"ד ה"א) גבי פירות של הקדש שראו את פני בית ההקדש, ואח"כ שלקם (שזהו אחד מהדברים המחייבים במעשרות) ופדאם מידי ההקדש – נטבלו הפירות, כלשון הירושלמי – "וכי מה עשה מעשה ברשות ההקדש?". וכתב החזו"א (מעשרות סי' ד אות כד), שיש כאן שני שלבים: המירוח הוא גמר תיקון הפרי, וראיית פני הבית היא "מצד השלמת שמחת אספה של הבעלים, ולא מצד תיקון הפרי", ולכן "כשנעשה כיד הקדש – לאו שם כניסה עלה, וכשפדאו ומכניסו חייב". כלומר, שהמירוח הוא לבדו סיבת החיוב, וראיית פני הבית אינה אלא זמן ההפרשה ולא סיבת החיוב.

וכן דייק מדברי התוס', בקוב"ש למסכת ביצה (אות מו). בגמ' שם (יג ע"ב) איתא: "אמר רבי שמעון בן לקיש: מעשר ראשון שהקדימו בשבלין פטור מתרומה גדולה, שנאמר: 'והרמתם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר', מעשר מן המעשר אמרתי לך, ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר. אמר ליה רב פפא לאביי: אי הכי, אפילו הקדימו בכרי נמי! אמר ליה: עליך אמר קרא מכל מתנותיכם תרימו את כל תרומת ה'. ומה ראיית? האי אדגן, והאי לא אדגן". ובתוס' (ד"ה ומה ראיית) כתבו: "ותימה, היכי אסיק אדעתיה דמקשה לומר אפכא, דבשבלין יהא חייב ובהקדימן בכרי יהא פטור, אם הוא חייב בשבליים כ"ש בכרי, שכל מה שאחרי כן יהא חייב! ? ואומר הרר"י דהכי קאמר: מה ראיית לחייב מכל צדדין הקדימו בכרי ופטור בשבלין, אימא דבין חיוב ובין פטור בהקדימו בכרי פטור קודם ראיית פני הבית וחיוב לאחר ראיית פני הבית. ומשני, האי אדגן – פירוש, בהקדימו בכרי, וא"כ דין הוא שיהא חייב מכל צד". עכ"ל.

והקשה הקוב"ש על תירוץ התוס', דלכאורה צודק המקשן שיסוד חיובו של הלוי בתרומת מעשר תלוי בראיית פני הבית, שדבר זה קובע את החיוב? ויישב, שראיית פני הבית אינה סיבת החיוב, אלא החיוב נגרם רק ע"י המירוח, וראיית פני הבית היא רק זמן ההפרשה בפועל: "ונראה, דדין מירוח חלוק מראיית פני הבית, דמירוח הוא הגורם החיוב, וראיית פני הבית הוא זמן חלות החיוב בפועל, אבל סיבת החיוב היא ע"י המירוח, דהמירוח גורם שיתחייב בשעת ראיית פני הבית", וכדברי החזו"א.

ולפ"ז מבאר החזו"א דברי הירושלמי, דכאשר בזמן החלת החיוב היו הפירות בידי ההקדש או בידי הגוי – נפטרים מחיוב תרו"מ, אך כאשר ראיית פני הבית לבדה הייתה אצל ההקדש או אצל הגוי – אינו פוטר, "וכי מה עשה מעשה ברשות ההקדש".

מעתה ניתן לבאר את שיטת רש"י ותוס', שאם מירח אחר ראיית פני הבית – אין זה מועיל לחייב את הפירות במעשרות, משום שיש צורך שסיבת החיוב תהיה קודמת לזמן חיוב ההפרשה, ואם השתנה הסדר – שוב אין חיוב הפרשת תרו"מ.

לפי דעת הרמב"ם יש להקשות, כיצד מועיל לעשות כדברי רבי אושעיא, הרי לא ייתכן מצב של "מגורה מלאה פירות" הפטורה ממעשר, כי אף אם נתמרחו אחר שהכניסם לביתו מתחייב בהפרשת תרו"מ! ?

והנה, המנחת חינוך (מצוה שצה) הקשה סתירה בדברי הרמב"ם. מחד, כתב הרמב"ם הנ"ל שגם אם מירח אחר שהכניס לביתו – מתחייבים הפירות במעשרות. ומאידך, כתב שם (ה"ו) "מותר להערים על התבואה להכניסה במוץ כדי שתהיה בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר, וזורה מעט מעט אחר שהכניס לביתו ופטור לעולם מן התרומה ומן המעשרות שהרי אינו מתחיל לגמור הכל", ומשמע שישנה אפשרות להיפטר מתרו"מ.

וכתב המנ"ח שודאי הרמב"ם חילק בין קישואים ודלועים (שעליהם דיבר הרמב"ם בה"ד) לבין שאר פירות. ע"ש. ונראה סמך לזה מדברי התוס' בב"מ שם, שאכן חילקו כך.

אבל הגר"א (סי' שלא) חילק באופן אחר, שהדבר תלוי בדעתו של האדם. אם היה בדעתו לאכול מעט מעט – אין זה נחשב מירוח, ולכן כתב הרמב"ם שבכה"ג אינו מתחייב במעשרות, ומדויק בלשונו בהלכה ו' "שהרי אינו מתחיל לגמור הכל", אך כאשר בדעתו למרח הכל – מתחייב במעשרות אע"פ שכבר ראה פני הבית.

ולפ"ז נוכל לבאר בדוחק את שיטת הרמב"ם, שאם אדם מירח מעט כדי לאכול, ואח"כ נמלך והניחם בצד, ושוב עשה כן כמה פעמים – הכל פטור, משום שבכל פעם שמירח הייתה כוונתו לאכול, וממילא יש מצב של מגורה מלאה פירות, שפטורים ממעשרות. וכ"כ החזו"א (מעשרות סי' ג אות א).

אליבא דרש"י ותוס' יש לברר, מה הדין אם הכניס את הפירות לבית, מירחם, הוציאם ושוב הכניסם. וכן כאשר הכניסם במוץ, הוציאם, מירחם והכניסם. במקרה השני כתב המנ"ח בפשיטות שחייב במעשרות, שהרי מירחם כשהם בחוץ. ואמנם רבינו שמואל

(הובא בחי' הרמב"ן ב"מ פה ע"ב) כתב שפטור אף בכה"ג, אך כבר כתב על כך הרמב"ן שאין דבריו מחוורים.

בתור"פ כתב לגבי המקרה הראשון – שמירח בבית, הוציא והכניס – שגם בכה"ג פטור, מפני שהמירוח היה כבר אחר ההכנסה לביתו, ומכאן ואילך לעולם הפירות פטורים ממעשרות.

ועפ"ז חילק רבי שמואל רוזובסקי (סי' ח), שבמקרה השני, שהוציא ומירח ושוב הכניס – חייב, מפני שהתבואה הממורחת לא ראתה פני הבית מעולם, אך במקרה הראשון, שמירח בתוך הבית, הפירות הממורחים ראו את פני הבית ולכן אם הוציאם והכניסם פטורים, כדברי רבינו פרץ.

אלא דצ"ע, מדוע במקרה הראשון הפירות אינם מתחייבים, הרי לפ"ד החזו"א הנ"ל (ונתבאר שרש"י ותוס' עומדים בשיטה זו), צריך לומר כדברי הירושלמי גבי הקדש – "וכי מה עשה מעשה ברשות הקדש", דה"נ עצם העובדא שהפירות הוכנסו קודם לכן לא תגרום לפטרם מן המעשר, מפני ששוב הוציאם והכניסם, וא"כ יש כאן ראיית פני הבית לאחר המירוח?

על כן נראה לחדד יותר את ההגדרה בשיטת רש"י ותוס': כבר הקדמנו לעיל את דברי הגמ' בב"מ, המכנה את ראיית פני הבית כ"גמר מלאכה", וא"כ דוחק הוא לומר בדעת רש"י ותוס' שאין לראיית פני הבית חשיבות כלל בתור גמר מלאכה. ולכן י"ל, שאמנם סיבת החיוב היא אכן גמר תיקון הפרי ע"י המירוח, וזמן החיוב בפועל הוא גמר מלאכת ההכנסה, וכנ"ל, אך אין זו גזיה"כ בעלמא שהפירות יראו פני הבית, אלא יש צורך שיהיה "גמר מלאכת הכנסה", כדברי הגמ' דהוי גמר מלאכה, דמעתה אליבא דרש"י ותוס' אין הכוונה למלאכת תיקון הפרי, אלא למלאכת ההכנסה, שע"ז יש לאדם שמחה באסיפת הפירות אל תוך ביתו, כמ"ש החזו"א. וממילא, כאשר מירח בתוך ביתו והוציא ושוב הכניס – אין שום תועלת בהכנסה זו, וודאי שההכנסה השנייה לתוך הבית אינה מוגדרת כ"גמר מלאכת הכנסה", מפני שאין בזה שום שמחה, וזיל בתר טעמא (משא"כ אם נאמר שיש גזיה"כ בלי שום טעם, ג"ז נחשב "הכנסה"), וזו סברת רבינו פרץ, שבזה אינו מתחייב כלל.

***

התוס' (ד"ה כדי (בתרא) דייקו מדברי הגמ' "כדי שתהא בהמה אוכלת", שבטבל שראה פני הבית אפילו בהמה נמי אינה אוכלת. והקשו על כך:

ותימה לר"י, מאי שנא משאר הנאה דשרי, דלא מצינו טבל שהוא אסור בהנאה?

ויש לומר, דדרשינן בבמה מדליקין (שבת כו ע"א) גבי אין מדליקין בטבל טמא משום דכתיב "את משמרת תרומתי" בשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת טהורה ואחת טמאה. מה טהורה אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך, אף טמאה כן. והיינו הדלקה. והדר גמר טהורה מטמאה – מה טמאה דמיתסר בהדלקה קודם הרמה, אף טהורה. וכן להאכיל לבהמה וכל הנאה של כילוי. ומהכא נמי ידעינן, דאין ישראל מאכיל לבהמתו כרשיני תרומה. ורש"י לא פי' כן בשבת.

לדברי התוס', טבל טהור אסור בהנאת כילוי, ולכן אסור לבהמה לאכלו. אנו למדים מדברי התוס', שאין חילוק בין אכילת עראי של בהמה לבין אכילת קבע, שאם יש איסור בהנאת כילוי – מה לי אכילת עראי ומה לי אכילת קבע.

אך הרמב"ם (פ"ג מהל' מעשר ה"כ) כתב להדיא: "ומותר להאכיל לבהמה עראי מן הטבל ואפילו בתוך הבית", ודלא כתוס'. והיינו, דלית ליה לרמב"ם האי ילפותא של התוס' מקרא ד"את משמרת תרומתי", שהתוס' הוסיפו על דברי הגמ' בשבת ולמדו "מה טמאה דמיתסר בהדלקה קודם הרמה, אף טהורה", אך הרמב"ם לא למד כן. וכן העיר באור שמח (שם).

בשפת אמת בסוגיין מקשה: לדעת הרמב"ם שאין את הלימוד הנ"ל, א"כ מהיכי תיתי לאסור אכילת קבע לבהמה?

ומחדש השפ"א, דס"ל להרמב"ם שהאיסור להאכיל לבהמתו באופן קבוע הוא מדין גזל שבט הכהנים. אך באכילת עראי, שבכל מקרה ישתייר חלק מהפירות (דאל"כ הוי אכילת קבע) עבור הפרשה – לא נאסר.

ובמוסגר כתב שם המלבה"ד (חתנו של השפ"א) שתי הערות, ונבאר בהרחבה:

הערה ראשונה בזה"ל: "דקודם הפרשה נמי איכא ביה איסור גזל, וכ"מ מדברי התוס' בעירובין (לז ע"א) ד"ה שני וביומא (נה ע"ב) ד"ה הלוקח ובתו"י שם". ע"כ.

דהיינו, דלכאורה יש לדון האם בכלל שייך לומר שיש "גזל השבט", כאשר עדיין מיירי בתבואת טבל. ועל כך ציין לדברי התוס' בעירובין וביומא. הגמ' שם מביאה את הברייתא "הלוקח יין מבין הכותים אומר: שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה, עשרה מעשר ראשון, תשעה מעשר שני – ומיחל ושותה מיד, דברי רבי מאיר. רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון אוסרין". וכתבו התוס' בעירובין בהאי לישנא: "אף על גב דעמי הארץ לא נחשדו על תרומה גדולה, כדאמרין בסוטה (מח ע"א), כותים אפילו תרומה גדולה אין מפרישין. ואף על גב דבפרק שלשה שאכלו (ברכות מז ע"ב) אמרין דכותאי עשורי מעשרי כראוי, דבמאי דכתיב מזהר זהירי – ה"מ לאכול

לעצמן, אבל למכור לאחרים לא מעשרי, דלא דרשי 'לפני עור לא תתן מכשול' אלא כפשטיה. ואף על גב דאינן חשודין על הגזל, הכא לא חשיב ליה גזל דהוי ממון שאין לו תובעין...". וכ"כ ביומא בתירוצא קמא. ומבואר שאם יש לו תובעין – יש כאן גזל השבט, כדברי השפ"א.

אלא, שיש להעיר, שהתוס' שם תירצו באופן נוסף: "ועוד, דכל זמן שלא הופרש אינו דומה שיהא גזל, שעדיין לא נתחייב ליתן לכהן או ללוי", ותירוץ זה אינו עולה בקנה אחד עם דברי השפ"א, ולכאורה דבריו תלויים בתירוצי התוס'.

אמנם אפשר לומר שאין כוונת התוס' בתירוצם השני שבקושטא אין כאן גזל, אלא ר"ל שהכותי אינו חושב שיש בזה גזל, אך באמת יש בכך איסור גזל, וכהשפ"א. וזה מה שכתבו "אינו דומה שיהא גזל".

ויש לסייע הבנה זו מדברי התוס' ביומא שם, שכתבו תירוץ זה בלשון שונה: "ועוד, כל כמה דלא הופרש לא חשיב להו גזל", וכאן מדויק יותר, שבעיני הכותים אין זה נחשב גזל, אך לפי האמת יש בזה גזל.

אלא, שיש להקשות על דברי השפ"א ממ"ש הרמב"ם עצמו (פ"א מהל' מעשר ה"ה): "האוכל פירותיו טבלין וכן לוי שאכל המעשר בטבלו אעפ"י שהן חייבין מיתה לשמים אין משלמין המתנות לבעליהן שנאמר אשר ירימו לה' – אין לך בהן כלום עד שירימו אותן". והרדב"ז שם ציין לדברי הגמ' בחולין (קל ע"א): "מניין לבעל הבית שאוכל פירותיו טבלין וכן בן לוי שאוכל מעשרותיו טבלין מנין שפטור מן התשלומין? ת"ל ולא יחללו את קדשי בני ישראל אשר ירימו אין לך בהם אלא משעת הרמה ואילך". ויוצא מכאן להדיא, שכל זמן שלא הפריש את התרו"מ – אין לכהנים וללויים שום חלק בפירות. וא"כ איך אפשר לבאר בדעת הרמב"ם שהטעם שא"א להאכיל לבהמתו באופן קבוע הוא מדין גזל?

על כן נראה, שאין כוונת השפ"א שיש כאן ממש דין גזל במובנו הפשוט, מצד דיני ממונות, דזה באמת ליכא בטבל, אלא רצונו לומר שיש כאן ביטול מצות עשה של הפרשת תרו"מ. כאשר התורה מצוה להפריש – נכלל בזה איסור להפקיע מצוה זו. ולכן בדרך קבע אסור להאכיל לבהמתו. אך כשמאכילה טבל בדרך עראי – סו"ס ישתייר מהפירות, ובזה יהיה ניתן לקיים את מצוות ההפרשה, ואין כאן ביטול מ"ע.

והבנה זו מוכרחת לאור הערתו השנייה של חתנו שם, שכתב וז"ל: "דאע"ג דאינו אוכל ממנו, רמי עליה חיובא להפריש וליתן לכהן ולוי כמ"ש הט"ז ביו"ד (סי' א' ס"ק

י"ז) וכ"מ בתוס' רי"ד בקידושין (נח ע"ב) ע"ש אך לפמ"ש רש"י בגיטין (מז ב) דהפרשת מעשר לאו מצוה דרמיה עלי' הוא אלא כדי להפקיע איסור אכילת טבל אי אפ"ל כן".

והיינו, דהנה כבר חקרנו (לעיל שיעור ל"ז, בעניין נוסח הברכות) אם מצוות הפרשת תרו"מ היא מצוה חיובית, או שמוגדרת כ"מתיר", וכשחיטה שבאה להתיר את הבהמה. ומדברי רש"י בגיטין מוכח שההפרשה אינה מוטלת עליו, אלא היא רשות, ושאני מביכורים (ע"ש). אך הט"ז ביו"ד סובר שזו מצוה חיובית, והבאנו שכן דייק בשו"ת אבני נזר (סי' שצו אות ה) מדברי התוס' בר"ה (ד ע"א), וכן ממש"כ הרמב"ם בפ"א מהל' ברכות (ה"ב) שמברך "להפריש תרומה", ומוכח דהפרשת תרומה מצוה מחויבת, ע"ש. וא"כ, כיוון שיש כאן מצוה מחויבת (וכן אכן סובר הרמב"ם), ממילא אם אינו עושה כן מבטל מ"ע.

וראיה לדבר, שדעת הרמב"ם כהתוס' והט"ז, שהרמב"ם מנה בסהמ"צ (מצוה קכו), את מצוות ההפרשה והנתינה לכהן כאחת, והשיג עליו הרמב"ן וכתב שאלו שתי מצוות. וביאר במגילת אסתר דעת הרמב"ם, שהמצוה מתקיימת בשלמותה אך ורק אם יתקיימו שני הדברים – "הנתינה לכהן היא חלק וסיום מצוות ההפרשה", ומש"ה מנאן כמצוה אחת. וכ"כ בקנאת סופרים ובלב שמח².

ולפ"ז י"ל, שרש"י ותוס' אזלי בשיטת הרמב"ן, שיש שתי מצוות נפרדות, ולכן סבירא להו שעצם מעשה ההפרשה הוא "מתיר" ואינו מוכרח (וכמ"ש רש"י בגיטין ותוס' בר"ה הנ"ל), אך אחר שהפריש – מוטלת עליו מצוות הנתינה, והיא מצוה חיובית על הגברא (וכמו גבי כסוי הדם, שאחר ששחט מחויב בכיסוי). אבל בדעת הרמב"ם י"ל, שכיוון שתכלית מצוות ההפרשה היא הנתינה, והנתינה ודאי מצוה חיובית, א"כ ע"כ שגם ההפרשה מצוה מחויבת היא, שהרי זו אותה מצוה.

ומבואר מכאן, שלדעת הרמב"ם אין גזל ממש, אלא ביטול מ"ע דהפרשת תרו"מ, משום שזוהי מצוה מחויבת, וכמשנ"ת.

ועוד, שאם יש כאן ממש גזל, א"כ גם כאשר מאכיל לבהמתו בדרך עראי, הגם שנשארים חלק מהפירות – סו"ס עתה ההפרשה תהיה פחותה, ואכתי יש כאן גזל. אע"כ שאין כאן ממש גזל אלא הפקעה ממצוות ההפרשה, וממילא כאשר משאיר חלק מהפירות – מקיים מצוות ההפרשה וליכא איסורא.

עתה מובן מדוע התוס' חלקו על הרמב"ם וסברו שאף אכילת עראי אסורה, מפני

² ודלא כמרגניתא טבא, שכתב שלרמב"ם רק ההפרשה מצווה ולא הנתינה ולכן לא מנאה כמצווה בפ"ע, ע"ש.

שאינן כאן ביטול מ"ע, שהרי התוס' ס"ל שמצוות ההפרשה היא קיומית ואינה חיובית (ולחנ"ל יסברו כהרמב"ן שרק מצוות הנתינה חיובית), אלא שטבל אסור בהנאת כילוי, וממילא בכל גוונא אסור.

בפ"ג מהל' מעשר (ה"כ), בתחילת ההלכה דלעיל, כתב הרמב"ם: "ואם גמרו, אע"פ שלא נקבעו למעשר לא יפקיר, ולא יאכיל לבהמה ולחיה ולעופות אכילת קבע עד שיעשר". ומבואר, שהחל משלב המירוח ואילך אסור להאכיל את פירות הטבל לבהמות באכילת קבע.

אבל שיטת רש"י בסוגיין (ד"ה כד), שיש חילוק באכילת קבע בין אכילת אדם לאכילת בהמה. אכילת קבע נאסרה מדרבנן משעת המירוח רק לאדם, אך לבהמה מותר.

וכ"כ התוס' בע"ז (מא ע"ב, ד"ה ומכניסה) ובנדה (טו ע"ב, ד"ה בהמתו), שמתיר להאכיל לבהמה אפילו אכילת קבע כל זמן שלא ראו הפירות פני הבית, שעדיין לא נקבעו למעשר.

וברור שדעת הרמב"ם שהאיסור הוא מדרבנן, דמהיכי תיתי לאסור מן התורה קודם שנקבעו למעשר? וכן לאידך, אם נאמר שהאיסור הוא מה"ת – מדוע אכילת עראי מותרת? אע"כ שיש כאן גזירה דרבנן רק באכילת קבע. וכ"כ הרדב"ז (על הרמב"ם שם): "ויש ליישב דינו של רבינו דס"ל דודאי ידעינן דפליגי רבנן עליה דכיון דעיקר אכילת קבע של בהמה אפילו בטבל גמור לא הוי אלא מדרבנן באכילת עראי לא גזרו".

ולכן קושיית התוס' מנ"ל דאסור בהנאה, קשה רק לשיטת התוס', משום שלשיטתם אין שום איסור דרבנן עד ראיית פני הבית, לא אכילת קבע ולא אכילת עראי, וא"כ מדוע יש איסור אפילו באכילת עראי לבהמה, משעה שראה פני הבית? וע"ז תירצו שיש דרשא וכו'. אך להרמב"ם לק"מ, משום שהאיסור באכילת קבע התחיל עוד קודם שנקבע למעשר, משעה שנגמרה מלאכתן, ושפיר מובן אמאי ממשיך האיסור אח"כ.

וא"כ תמוהים דברי השפ"א שהקשה, דכיוון דלרמב"ם אין את הדרשא של תוס' (שהרי אינו אוסר בעראי), מנא ליה לאסור אכילת קבע (וביאר מה שביאר). הרי לרמב"ם קושיא זו מעיקרא ליתא, וכנ"ל.

ונראה לבאר ע"פ מה שכתב הגרי"ז מבריסק (הובא בספר חידושי הגר"ח סטנסיל, בעמוד הראשון, אות ד). רש"י הביא את דברי המשנה בפ"ק דפאה (מ"ו) "ומאכיל לבהמה ולחיה ולעופות ופטור מן המעשרות עד שימרח" וולתוס' צ"ל שהכוונה לראיית פני

הבית, או שמירח ע"ד שלא להכניס לבית]. וקשה, מדוע לא נאמר בשמנה שגם לאדם מותרת אכילת עראי, הרי גם אכילת הבנה מוגדרת תמיד "עראי" לשיטה זו?

והנה, הרמב"ם בפ"ג מהל' מעשר (ה"ד) סובר, שאכילת אדם מותרת בדרך עראי עד שראו הפירות פני הבית, אבל אכילת קבע מותרת רק עד שימרח, קודם שנגמרה מלאכתן. ואילו לגבי בהמה כתב הרמב"ם (שם ה"כ), אכילת קבע מותרת עד שימרח, ואכילת עראי מותרת אף אחר ראיית פני הבית. וצ"ב מה הטעם בחילוק זה.

מחדש הגרי"ז: הרמב"ם מכנה את המירוח כגמר מלאכה, וי"ל דלרמב"ם כבר בשלב המירוח חלה מצוות הפרשת תרו"מ, אך איסור הטבל מתחיל רק מראיית פני הבית ואילך. ולכן, אכילת אדם בדרך עראי, אין בה משום ביטול מ"ע דהפרשת תרו"מ, אך יש איסור אכילת טבל, ולכן עד ראיית פני הבית מותר, ומכאן ואילך אסור, שיש עליו איסור אכילת טבל. אכילת קבע לבהמה נאסרה כבר משעת המירוח, לפי שיש חיוב הפרשת תרו"מ, ואכילת הקבע מבטלת את ההפרשה. אך אכילת עראי לבהמה מותרת אף אחר ראיית פני הבית, משום שאין כאן ביטול מ"ע וגם אין איסור אכילת טבל לבהמה.

[אמנם קצת קשה על ביאור זה, שהרמב"ם כתב שגם אם ראה פני הבית ואח"כ מירח – יש חובת הפרשה, וכמו שהבאנו לעיל, ולפ"ד הגרי"ז לכאורה צריכה להיות חשיבות לסדר הפעולות. וצ"ע.]

עכ"פ, לפי יסוד זה, שכבר משעת המירוח יש חובת הפרשה מן התורה, מיושבים דברי השפ"א, שא"כ יוצא דמ"ש הרמב"ם שאכילת קבע אסורה משעה שנגמרה מלאכתן, הטעם לכך הוא משום שיש חיוב הפרשה, וממילא מנ"ל לרמב"ם לאסור אכילת קבע לבהמה. וע"ז כתב שיש חיוב הפרשה וע"י אכילת קבע מבטל מ"ע וכמשנ"ת.

***

התוס' (ד"ה כדי (בתרא)) דרשו, שטבל טמא הוקש לטבל טהור, והדר גמר טהור מטמא "מה טמאה דמיתסר בהדלקה קודם הרמה אף טהורה", ולכן אסור להאכיל לבהמה טבל שנאסר כל הנאה של כילוי. ובסוף דבריהם כתבו:

ומהכא נמי ידעינן, דאין ישראל מאכיל לבהמתו כרשיני תרומה. ורש"י לא פי' כן בשבת.

וכ"כ התוס' לקמן (לד ע"א, ד"ה מחמין) בשם ר"ת.

אמנם הר"ש בפירושו לתרומות (פ"א מ"ט) כתב בשם הר"מ מפונטייזא, שמן התורה מותר לישראל ליהנות מתרומה בהנאה של כילוי, ואף שחכמים אסרו – לא גזרו במקום צורך רבים. והוכיח זאת מכמה מקומות:

והרב משה ברבי אברהם דחה, דהא דאין מאכיל ישראל לבהמתו כרשיני תרומה משום דכתי' וכהן כי יקנה נפש קנין כספו (ויקרא כב) ואפילו נפש בהמה במשמע, כדאמר בפ"ב דביצה (כא ע"ב) אך אשר יאכל לכל נפש, ומשמע דוקא דכהן אבל דישראל לא. ובתורת כהנים דרשינן לה גבי בהמה בפרשת אמור ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו הם אוכלים ואין בהמה אוכלת יכול לא תאכל בכרשינים ת"ל נפש ובגמרא נמי מייתי הכא בירושלמי... ובירושלמי משמע דרשות כהן אחולין דוקא קאי דקא בעי מתני' על גבי חולין ברשות כהן הא קמייתא אפילו שלא ברשות כהן, ש"מ דמדאורייתא כל הנאות מותרות לישראל... וצ"ל דאף דמדרבנן אסור הנאת כילוי, בצורך רבים לא גזור, כגון בתי כנסיות ובתי מדרשות ומבואות האפלין... ומהאי טעמא דפרשינן ניחא ההיא דאבא שאול גבל של בית רבי אפילו לצורך זרים, דצורך רבים היה, שרוב תלמידים סמוכין עליו ומפרנסן, כדאמרינן בכיצד מעברין (עירובין נג ע"ב) ידאון נשריא לקניהון.

וצ"ב מהו יסוד המחלוקת בין התוס' לר"מ.

ונראה לבאר ע"פ מש"כ האחרונים בביאור סוף דברי התוס' דידן. התוס' כתבו "מהכא נמי ידעינן", כלומר שלמדו דין זה שאין ישראל מאכיל לבהמתו כרשיני תרומה מאותה דרשא שדרשו לעיל. ודנו האחרונים, כיצד בא זה ולימד על זה?

מהרש"ל כותב דכל שכן הוא, שאם טבל נאסר בכל הנאת כילוי, מדרשא דטמא מטהור וטהור מטמא, אע"פ שהוא קודם הרמה, כ"ש אחר הרמה, שהתרומה עצמה תיאסר בזה.

ומהרש"א תמה ע"ז, דמאי כ"ש הוא? וע"כ כתב שדין זה נלמד מעצם הדרשא ד"את משמרת תרומותי":

אבל כוונת התוס', דמהכא נמי ידעינן כו' ר"ל, דמהאי הקישא גופיה ידעינן דאין לו לישראל להאכיל לבהמתו כו' דהיינו דאסור לישראל בתרומה הנאה של כילוי, דמה תרומה טהורה אין לו לישראל בה אף טמאה אין לו לישראל בה, והיינו הדלקה, והדר גמר טהורה מטמאה – מה טמאה מתסר לישראל בהדלקה אף טהורה כן, וכן כל הנאה של כילוי ושוב מצאתי כן בתוס' פרק כל שעה בד"ה מחמין לו חמין כו' וק"ל.

ובביאור דברי מהרש"ל י"ל ע"פ מה שחקר באתון דאורייתא (כלל ב) ביסוד איסור

טבל, האם זהו איסור חדש העומד בפני עצמו ככל שאר האיסורים, או שאיסור זה רק מחמת התרומה דפתיכא ביה. והוכיח מדברי כמה ראשונים כהצד השני. רש"י ביבמות (פו ע"א) כתב "מה תרומה טובלת – שכל זמן שלא הופרשה חייבין מיתה על אכילתו של טבל, דהא מיתה כתיב ביה. אף מעשר ראשון טובל – ואף על גב דבדידה ליכא מיתה, חייבין מיתה על הטבל שלא הופרש מעשר ראשון ממנו". ומשמע שהתרומה עצמה טובלת, כלומר שהיא איסור הטבל, וע"כ כל זמן שלא הופרשה חייבים מיתה. והתוס' שם (ד"ה מה תרומה) הקשו על פירש"י, שלפי דבריו אינו מובן מדוע טבל נאסר לכהן: "וקשה לר"י, מעשר ראשון נמי כתיבא ביה תרומת מעשר? ועוד, אי מטעם זה לא ליתסר טבל לכהן, כיון דתרומה שריא ליה?" ומיישב האתון דאורייתא, דהנה מבואר בזבחים שהדם מתיר את הקרבן באכילה לכהנים, דכהנים משלחן גבוה קא זכו (קידושין נב ע"ב). וי"ל דה"נ דכוותה, שהכהן זוכה משלחן גבוה רק אחר שהתרומה הופרשה, אך כל זמן שלא הופרשה היא כקדשי גבוה ואסורה באכילה אף לכהן, ומיושבת שיטת רש"י.

ובקונטרס אחרון שם הוסיף לבאר, דלכאורה לא מצאנו בתורה איסור באכילת תרומה שאינו משום זרות (בתורה נכתב רק "וזר לא יאכל קדש" וכדו'), ומהיכי תיתי לחדש שיש איסור לכהן מצד אחר? וביאר ע"פ הגמ' במנחות (עד סע"א) "בעי רבינא: כהן שאכל מן האימורין מה הוא? לאו דזרות לא קא מיבעיא לי, כי קא מבעיא לי – לאו דכליל תהיה, מאי?" ופירש"י: "לאו דזרות – כל זר לא יאכל קדש לא קמיבעיא ליה, דכהן לגבי אימורים כזר הוא כדאמר בפרקין מן ונדריך אשר תדור". ואם אנו משווים דין כהן לגבי תרו"מ לדין כהן לגבי אימורים, נמצא שאף כאן הכהן חשוב כזר לענין התרומה המעורבת בכלל התבואה, והוא בכלל האיסור ד"וזר לא יאכל קדש".

וכן דייק בדברי הרמב"ם (פי"ב מהל' תרומות הי"ט): "וכן אסור להן (לכהנים) שיחטפו תרומות ומעשרות, ואפילו לשאול חלקן בפיהן אסור, אלא נוטלין בכבוד, שעל שלחן המקום הם אוכלין ועל שלחנו הם שותים, ומתנות אלו לה' הם, והוא זיכה להן, שנאמר 'ואני נתתי לך את משמרת תרומותי'". והרי מפורש כאן שהכהנים זוכים משלחן גבוה, וא"כ קודם לכן הו זרים.

וכ"כ הר"ן (נדרים פד ע"ב) בנדרון דמעשר עני קודם שהופרש האם טובל או לא, וז"ל: "ובענייני נראה דמאן דסבירא ליה אינו טובל היינו טעמא משום דסבירא ליה אי אפשר שיהא הכרי עצמו חמור מפני מעשר עני המעורב בו יותר ממעשר עני עצמו, דבשלמא תרומה בדין הוא שתהא טובלת, דכיון שהיא עצמה אסורה ראוי הוא שתאסור תעורבתה, דכיון דעל כרחו צריך להרימה מן הכרי אינה מתבטלת שם

ומש"ה אוסרת אבל מעשר עני שהוא עצמו מותר לזרים היא תערוכתו חמור ממנו, היינו טעמא דמאן דסבירא ליה אינו טובל ומאן דסבירא ליה טובל מפיך ליה טובל מדרשא... עכ"ל. ומבואר, שכל זמן שלא הופרשו המתנות – הרי הם מעורבים בתבואה, ולכן: אם נאסרות לזרים – גם תערוכתן אסורות לזרים, אך מעשר עני שאינו נאסר לזרים – גם תערוכתו לא תאסור.

ועפ"ז מבוארים דברי הרמב"ם (פ"י מהל' מאכ"א הי"ט-ה"כ):

הטבל כיצד? כל אוכל שהוא חייב להפריש ממנו תרומה ומעשרות קודם שיפריש ממנו נקרא טבל ואסור לאכול ממנו, שנאמר "ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה", כלומר: לא ינהגו בהן מנהג חולין ועדיין קדשים שעתידין להתרם לא הורמו, והאוכל כזית מן הטבל קודם שיפריש ממנו תרומה גדולה ותרומת מעשר חייב מיתה בידי שמים שנאמר ולא יחללו את קדשי בני ישראל וגו' והשיאו אותם עון אשמה.

אבל האוכל מדבר שניטלה ממנו תרומה גדולה ותרומת מעשר ועדיין לא הפריש ממנו מעשרות ואפילו לא נשאר בו אלא מעשר עני – הרי זה לוקה משום אוכל טבל, ואין בו מיתה, שאין עון מיתה אלא בתרומה גדולה ותרומת מעשר.

ואי נימא שהטבל הוא איסור עצמי – מדוע חילק הרמב"ם בין מקרה שניטלה ממנו תרו"ג ותרומת מעשר לבין מקרה שלא ניטלו ממנו מעש"ש ומעש"ע? אע"כ שאין בזה איסור מצד עצמו, אלא נובע רק מכח המתנות המעורבות בו, וממילא אם מעורבות בו מתנות המותרות לזרים – אינו חייב מיתה. וכ"כ רש"י בעירובין (לו ע"א, ד"ה של מעשר) "ואף על גב דפתיכא ביה תרומה שלא הורמה", ע"ש.

ע"פ כל זה ניתן לומר, שזו המחלוקת בין מהרש"א למהרש"ל. שיטת מהרש"ל שאיסור הטבל נובע אך ורק מחמת התרומה המעורבת בו, וע"כ כתב דכ"ש הוא, שאם טבל נאסר בהנאת כילוי, אף שאין בו איסור עצמי, כ"ש דתרומה תיאסר בהנאת כילוי, שכל כולה חפצא של איסור. אך בדעת מהרש"א נראה דס"ל שאיסור הטבל הוא איסור עצמי, ומשו"ה הקשה מאי כל שכן הוא. ודו"ק.

ולפי הנ"ל נראה ליישב את קושיא אחרת:

בסוכה (לה ע"א) איתא:

אמר רבי אסי: אתרוג של מעשר שני, לדברי רבי מאיר – אין אדם יוצא בו ידי חובתו ביום טוב, לדברי חכמים – אדם יוצא בו ידי חובתו ביום טוב. מצה של מעשר שני, לדברי רבי מאיר – אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח, לדברי

חכמים – אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. עיסה של מעשר שני, לדברי רבי מאיר – פטורה מן החלה, לדברי חכמים – חייבת בחלה. מתקיף לה רב פפא: בשלמא עיסה – כתיב 'ראשית ערסתכם' (במדבר טו), אתרוג נמי – כתיב 'לכם' משלכם. אלא מזה, מי כתיב 'מצתכם'? – אמר רבה בר שמואל, ואיתימא רב יימר בר שלמיא: אתיא 'לחם' 'לחם', כתיב הכא 'לחם עני' (דברים טז), וכתיב התם 'והיה באכלכם מלחם הארץ' (במדבר טו), מה להלן משלכם ולא משל מעשר – אף כאן משלכם ולא משל מעשר.

וּכְתַבּוּ הַתּוֹס':

אתיא לחם לחם – תימה בפרק כל שעה (לקמן לה ע"ב) דאין יוצאין ידי מצה בטבל מדכתיב לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות יצא מי שאיסורו עליה משום בל תאכל טבל תיפוק ליה משום דבעינן מצה משלכם וטבל לא חשיב לכם כדמוכח הכא גבי אתרוג דערך כאן לא פליגי בית שמאי ובית הלל אלא בדמאי משום דאי בעי מפקר ליה לנכסיה והוי עני וחזי ליה אבל בטבל ודאי כולהו מודו? וי"ל דלא דמי דהא דאין יכול לצאת באתרוג של טבל דהוי כמו אתרוג דשותפין שיש לכהן וללוי בו חלק...

וההבנה בדבריהם, שיש כאן כעין חלוקת שותפות. וכן משמע מדברי הקצה"ח (סי' רמג סק"ז) שהביא את דברי התוס' הנ"ל כדי ליישב הוכחת הש"ך. דעת הש"ך דאמרינן נמי זכין מאדם שלא בפניו ולא רק "זכין לאדם", ואחת מהוכחותיו היא מה"ד בפ"ב דקידושין (מב ע"ב) שאפוטרופסין תורמין עבור היתומים, ולזה דוחה הקצות: "נראה דהיינו דוקא בתרומה ומשום דמתנות שלא הורמו כמו שהורמו וממון כהן הוא ויש לו שותפות בתבואה, וכמ"ש תוס' בפרק לולב הגזול (סוכה שם) באתרוג של טבל ע"ש, וא"כ אינו אלא חלוקה, ואפוטרופסין רשאי לעשות חלוקה וכמו שמבואר לפנינו".

והגר"ש שקאפ בשערי ישר (ש"ה פ"ו) הקשה על דברי הקצה"ח, שסברת הקצות תתכן רק למ"ד דמתנות שלא הורמו כמי שהורמו, אך למ"ד כמי שלא הורמו היאך אפשר לומר שיש כאן דין שליחות? ויישב, שגם הסובר דכמי שלא הורמו, מודה הוא שהממון שייך לשבט הכהנים והלויים, אלא שסובר שאין כאן אדם מסוים שהתבואה שייכת לו, ורק אחר ההפרשה שייך לאדם פרטי.

עכ"פ, מוכח מדברי האחרונים הנ"ל, שהבינו בדברי התוס' בסוכה שגדר הפרשת תרו"מ הוא ממש חלוקת שותפות.

ועפ"ז יש לבאר מ"ש התוס' עירובין (לו ע"א) ויומא (נה ע"ב) גבי הלוקח יין מבין הכותים, דלא חשיב להו גזל, משום דהוי ממון שאין לו תובעין. דהיינו, שקודם

ההפרשה ליכא תובעין.

אך לפ"ז קשה, מדוע לגבי טבל חיפשו התוס' דרשא מיוחדת לכך שאסור להאכיל לבהמתו, ולא נקטו בפשטות משום איסור גזל?

אבל לפי דברי האתוון דאורייתא י"ל דהתוס' ס"ל שהטבל אינו ממון כהנים אלא רק מעורב בו איסור, אבל כהנים משלחן גבוה קא זכו ולא מהבעלים, וממילא אין בזה גזל לפני ההפרשה. וכ"כ הרמב"ם (פ"א מהל' מעשר ה"ה) "אין לך בהן כלום עד שירימו אותן". ואף שהרמב"ם סובר שהאיסור בטבל הוא מצד התרומה הפתוכה בו, מ"מ אין שום שייכות לכהנים עד שירימו.

ולגבי תרומה י"ל, שהתוס' כתבו "מהכא נמי ידעינן" אף שבאמת בזה יש איסור גזל, משום שאף כאשר הכהן מוחל על חלקו איכא איסורא.

עתה נראה לבאר את יסוד המחלוקת בין התוס' דידן לבין שיטת הר"מ מפונטייזא שהביא הר"ש. הר"ש בתחילת דבריו כתב: "והרב משה ברבי אברהם דחה, דהא דאין מאכיל ישראל לבהמתו כרשיני תרומה משום דכתי' וכהן כי יקנה נפש קנין כספו (ויקרא כב) ואפילו נפש בהמה במשמע, כדאמר בפ"ב דביצה (כא ע"ב) אך אשר יאכל לכל נפש, ומשמע דוקא דכהן אבל דישראל לא". ומבואר, שהוא הבדיל בין איסור הנאה של כילוי לבין איסור זרות. לשיטתו, האכלה לבהמת ישראל אסורה מצד הישראל שבו, דהוי כאילו הישראל אוכל, דנפש הבהמה נמי במשמע. אך איסור נוסף הוא "הנאת כילוי". וצ"ב מאיזה גדר נאסרה הנאת כילוי לפי שיטתו.

ונראה, שהנאת כילוי נאסרה לדידיה מדין הפסד תרומה, כמבואר במכילתין לקמן (יג ע"א) "שורפין תרומות טמאות ותלויות וטהורות", וכתבו התוס' (ד"ה ושורפין): "אפילו אם נאמר דאסור לשרוף טהורות משום דכתיב 'את משמרת תרומותי' (במדבר יח), כמו שאסור לטמאם, הכא שרי, אף על גב דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ואין צריך לשרופה, מכל מקום כיון דסופה ליאסר ולילך לאיבוד שרי לשרופה כמו לטמאותה דשרי ר' מאיר בסוף פרקין לשרוף טמאה עם הטהורה". וכ"כ רש"י בסוכה (לה ע"א). וא"כ, כאשר יש הנאת לכהן מהכילוי – לא הוי הפסד תרומה, כגון שמסיקה תחת תבשילו וכדו'. אך כאשר הכילוי נעשה להנאת ישראל – הוי הפסד תרומה.

עפ"ז נבין את דברי התוס' לקמן (לד ע"א, ד"ה מחמין). התוס' הרי סוברים שהנאת כילוי נאסרה מן התורה, דלא כהר"מ ב"ר אברהם. ותירצו את קושיית הר"מ מהא דמדליקין נר בשמן תרומה בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ד"נר לאחד נר למאה", וכ"כ ביבמות (סו ע"ב, ד"ה לא יאכילנה). ולכאורה אינו מובן, שהרי סו"ס ישראלים נהנים ממנו? אלא,

כוונת התוס', שכיוון שיש שם כהנים ונהנים, א"כ אמרינן שההנאה היא עבור הכהן, וממילא לא הוי כילוי עבור ישראל אלא עבור הכהן וזה מותר, ואף שניאותים לאורו ישראלים, מ"מ "נר לאחד נר למאה" וזה לא נאסר.

הפנ"י (שבת כג ע"א) מחדש, שאסור לכהן להדליק נר בשמן של תרומה ביום, דשרגא בטיהרא מאי אהני והוי הפסד של תרומה, שהרי ניתן ליהנות משמן זה בלילה.

עכ"פ, יוצא שנחלקו ר"ת ור"מ מה טעם האיסור בהאכלת בהמה מכרשיני תרומה. לדעת ר"ת האיסור הוא מטעם הנאת כילוי שנאסרה מה"ת, אך לר"מ נאסר מדין זרות.

ולפ"ז ניתן לבאר, דהנה בפ"י משנה ראשונה עמ"ס תרומות (פי"א מ"ט) כתב, שמותר להאכיל לבהמת שותפין (שאחד מהם כהן) כרשיני תרומה. ובדרך אמונה לגר"ח קניבסקי חולק וסובר שאסור. ע"ש. ובאמת לכאורה יש להקשות על שיטת בעל משנה ראשונה, שהרי בירושלמי סוף תרומות איתא להדיא שאסור להאכיל עבד של שותפין בתרומה, וכ"פ הרמב"ם (פ"ז מהל' תרומות הי"ז), וא"כ מדוע גבי בהמה יש בזה מחלוקת?

אך להנ"ל הרי הוא כמבואר, שבעבד לכו"ע האיסור הוא מצד "זרות", ובזה ודאי שאסור, שהרי יש בו חלק של זר. אך בבהמה, לפי המבואר, פליגי רבוותא האם האיסור הוא מטעם זרות (שיטת הר"ש בשם הר"מ מפונטייזא) או מטעם איסור הנאת כילוי (שיטת התוס'). ונ"מ בנדון זה של האכלת בהמת שותפין, שאם האיסור מצד זרות – אסור, דסו"ס יש בה חלק של זר, אך אם האיסור מצד הנאת כילוי – כאן גם חלק הכהן נהנה מכילוי התרומה, ולכן יהיה מותר (יכר סבר בעל משנ"ר).

וכך ביאר בשו"ת הר צבי (זרעים, סי' קג אות ב) ואחרונים נוספים. וע"ע בספר משפטי ארץ תרו"מ (פי"א).